

VESZPRÉM MEGYEI LEVÉLTÁR

8200 Veszprém, Vár u. 12.

8201 Veszprém, Pf. 152.

Telefonszám: (88) 428-411, 428-610

Iktatószám: ad 923/2001. lvt.sz.

Katanics Sándor
gimn. igazgató,
önkormányzati képviselő úrnak

8200 Veszprém
Cserháti ltp. 11.

Tisztelt Képviselő Úr!

Október 25-i szóbeli, majd november 7-i keltű levelével írásban is megerősített szíves kérdésére, amelyben Kádárta történeti jelképei, valamint a település múltjának megismerhetősége iránt érdeklődött, a következőket válaszolhatom.

A település régi jelképeiről, címerének esetleges megújításáról.

Kádárta régi községi jelképeinek egyetlen lehetséges forrását — amint a magyar települések 99%-ában, ez esetben is — a viaszpecsétlenyomatban fennmaradt feudális kori községi pecsét XVIII—XIX. századi példányai jelentik. A hangsúly voltaképpen nem is a pecsétek ilyenén fennmaradásán van, hanem azon a tényen, hogy eredetük, magyarázatuk, mondanivalójuk konkrétabb megvilágítása még a leghalványabb szóbeli hagyományban sem várható. Az említett módon ránk maradt pecsétlenyomat belkörében a hamarosan leírandó címerelemek azért könnyen megfejthetők, sőt, kissé talán túlságosan is általánosak.

A Veszprém Megyei Levéltárban, Veszprém várnegyze régi levéltárának egyik (IV. 1/g/dd jelzetű) úrbéri sorozatában több ép példányt is őrzünk az 1770-es—1780-as évtizedből Kádárta község pecsétlenyomatából. A pecsét hozzávetőleges leírása az alábbi.

Álló ovális pecsétmező belkörében elől (köznapi értelemben: balról) hegyével felfelé, élével hátrafelé (köznyelven: jobbra) fordított ekevas, mögötte (azaz jobbkéz felől) hegyével felfelé mutató, élével az ekevassal szembenéző (vagyis balra forduló) csoroszlya. A felső ívelésű, fent közepén kezdődő körirat szavai: KADARTAI • FALV • PECSIT * Szövegének legvalószínűbb olvasata: "Kádártai falu pecsét[je]", esetleg: "Kádártai falupecsét".

Tény, hogy a falunk pecsétnyomójában alkalmazott pecsét a legegyszerűbb községi pecsétek körébe tartozik. Korának még írástudatlan szemlélője is megtudhatott annyit belőle, hogy ez itt egy jobbágyfalu, amelyben leginkább szántóföldi gabonatermesztéssel foglalkozhatnak a lakosok. Továbbiak azonban nem olvashatók ki a pecsétbe foglalt címerről, amely címer önmagában, szabályos pajzsba foglalva, netán zászlóra hímelve, bizonyosan nem létezett. Ez azt is jelenti, hogy

címerkénti vagy bármely jelképi szerepű megújítása valójában újraalkotást jelent, méghozzá a további konkretizálás érdekében a címerpajzsba még felveendő újabb címerelemek felderítését, valamint a jó meglátással a Képviselő Úr által is megnevezett színvilág meghatározását. (Hozzáteszem, hogy sok mai településnek minden aktualitást, mai nevezetességet címerbe erőltető és ezért elképesztően ronda eredményt adó törekvéssel szemben csak egy, maximum két újabb címerelemre gondolok, és színekben se javasolnék kettőnél többet.)

Újabb jelképi elemek mindenekelőtt az egyházi szervezetektől várhatók. Mivel Kádárta lakossága hagyományosan református felekezetű volt, és protestáns mivoltát római katolikus földesurasága (a veszprémi káptalan) alatt is megtartotta, még az ellenreformáció/rekatolizáció ellenére is, nagyon valószínű, hogy ez lesz az a motívum, amelyet fel kell használnunk a jelképiség újragondolása során.

1828-tól — központi rendelkezésre — minden felekezet lelkészének be kellett adnia az általa vezetett mindháromféle anyakönyv másodpéldányát a vármegyei levéltárba. Ez egészen 1895-ig, az állami anyakönyvezés bevezetéséig folyt. A régi határai közti Veszprém vármegye egyházi anyakönyvi másodpéldányai a mi levéltárunkban is megtalálhatók több-kevesebb hiánnyal. Köztük a kádártai református keresztelési, esketési és halotti anyakönyvek is, kezdetben a lelkész és a vármegyei kiküldöttek pecsétjével hitelesítve. Egy 1830-as helytartótanácsi rendelet azonban előírta minden egyházközségnek állandó, hiteles és saját szimbólummal ellátott pecsétnyomó készítését. Így járt el a kádártai református gyülekezet is, amit tanúsít az 1880-as évekig, az újabb, csak feliratot mutató, újmódi festékes bélyegző bevezetéséig használt pecsétnyomó viaszlenyomatainak megléte. Leírása a következő.

Álló tojásdad pecsétmező közepén gyertyatartóba állított hosszú, égő gyertyaszál, kétoldaltól közrefogva a két—két számjegyre osztott "1827" évszámmal. A felső ívelésű, lent középen kezdődő körirat szavai: "Kadarloi [így!] Ref. Sz. EKlesia Pets." Olvasata a rövidítések földásával, egyben javítva a nyilvánvaló hibákat: "[A] kádártai református szent eklézsia pecsétje". Ha az évszám nem elírás, akkor azt jelenti, hogy a pecsét vésetése megelőzte a központi állami intézkedést.

Úgy gondolom, hogy a gyertyatartó, ill. az égő gyertyaszál olyan tömör szimbólum, amely a világosság, az élet, a hit, az eszmeiség diadalának jelképeivel minden társadalom számára pozitív értékek hordozója lehet. Szerencsésen állítható a kétkezi munkát, a mindennapi fáradságot és a megélhetést jelképező eke mellé, azaz képileg talán az ekevas és a csoroszlya foltjai közé.

A valóban túlságosan általános ekevas—csoroszlya kettős újabb elemmel történő kibővítésére, a címernek egyedivé tételére, természetesen, számos más megoldás is felhozható. A magyarországi református egyházművészeti gyakorlatból magam most csak a szív motívumára célok, mely éppenséggel Kálvin választott verbális és heraldikai jelképe volt.

Sok meggyénkbeli címer elemzésén töprengve és néhánynak újraalkotásában részt véve, arra a meggyőződésre jutottam, hogy a leendő címer vagy bármely más képszerű szimbólum színeinek (címertanilag: "borításainak") megállapításában még nehezebb történeti fogódzót találni. Azt a kevés esetet leszámítva, amikor szinte véletlenül megőrződött valamely színhez fűződő, az átlagosnál akár egy hajszállal erősebb kötődés, pl. nemzetiségi viselet, templomi zászló, netalán (sport)egyesület színei révén, valójában magunknak kell javasolnunk színeket, amelyekre — a legelterjedtebb és legelfogadhatóbb módon, két sávra osztott zászlóra tekintettel — számtani értelemben sincs sok variáció.

Kádárta esetében a zöld alapra és rajta az ezüstben (fehéren) ragyogó gyertyaszálra és ekealkatrészekre gondolok, melyek kellő heraldikai megfogalmazásban valóban hibátlan és tetszetős megoldást eredményezhetnek, ami bizonyára hasznára válna eszmeileg a városrésznek.

Javaslatom megtételében tekintettel kellett lennem a szomszédos Gyulaírástól hasonló irányú törekvéseire is. Ha nem tévedek, legalábbis félhivatalosan ott a Rátót-nemzetség középkori címerének feléledése történik. A vörös alapon arany hársfalevél, levágott gallyal szintén szép szimbólumokat sugall. A rátóti, családi eredetű címer és a fentebb indítványozott új kádártai címerváltozat egymás mellett is jól mutatnának.

A címertan és a vele rokon zászlótudomány szabályszerűségei szerint a zöld-ezüst (fehér) ill. fehér-zöld szín párosítás mindkét jelkép színigényét kellően ki tudja elégíteni. A manapság divatba jött mindenféle, sokszor vitatható értékű osztások helyett a hosszában, két egyenlő szélességű sávra osztott zászlólapot javaslom.

Fennáll még egy probléma, jogi természetű. Jogosult-e vajon a korábban közigazgatásilag önálló község, városrészé válva, önálló jelképeket alkotni és használni? A történelmi előzményeket tekintve, sőt, akár nélkülük is, józan paraszti ésszel azt mondanám rá, hogy igen. De egy olyan városban, ahol a lakótelepi, hogy úgy mondjam, közérdekű célú egyesületet képes megbüntetni az állítólag mindannyiunkat szolgáló hivatal azért, mert az egyesület — szerény ingyenlapocskájának címében — engedélye nélkül merte használni a "Veszprém" szót, ugye, minden megtörténhet, talán még államellenes felforgatással is megvádolhatják a főkolomposokat! Szóval, egy jobbfejta jogásszal kéne megbeszélni az ügyet, melynek megoldására, véleményem szerint, a fővárosi kerületek (mint egyfajta "részhökormányzatok") heraldikai gyakorlata bizonyos értelemben példát, az önkormányzati törvény — címertanilag amúgy csapnivaló — szakaszai lehetőséget nyújtanak.

A probléma felnagyítását el nem túlozva, legyen szabad még egy dologgal előhozakodnom. Mint veszprémi polgár és mint lakótelepi lakos — plusz mint történelmi helynévtani ügyekre érzékeny egyén — háromszorosan is találva érzem magamat a volt "Felszabadulás úti lakótelep" mostani névtelensége, még inkább "Jutasi úti lakótelep" → "Jutasi lakótelep" fejlődésű névszerencsétlensége kapcsán, lévén, hogy a korábbi "Vöröscsillag-pusztából" "Jutas-lakótelepet" formáltak avatatlanok. Azaz álláspontom, hogy a kétségbeejtő zavar megoldásának kulcsa, ha ez utóbbi városrész vagy -részlet visszakapja eredeti nevét: a "Jutaspuszta" nevet. Ha visszakaphatja egyáltalán, mert valóban meglehet, hogy se a régi lakók, se a kiköltözöttek nem fogadnák szívesen. (Pedig épp elég példa lenne ilyesmire, az újrakegyesült Berlin 23 kerületéből pl. 4-nek "falu" utótagú a neve...) A közterületnevekben illetékes utcanévi munkacsoport tagjaként azt gondolom, meg kéne próbálni mégis. Egy ilyen, meggyőződésem szerint jó irányú változáshoz többek között az szolgálhatna hivatkozási alapként, ha a Veszprém városnak nem "központi belterületét" képező olyan részeit, mint Kádárta vagy Rátót, nyíltan és bátran lehetne falunak nevezni, ahogy normálisan nevezi is mindenki egymás közt. Ezek a települések ugyanis falvak, de a város részei. A névtelen lakótelep se "város", hanem csak lakótelep, szintén része a városnak. A népi településszemléletet ismerve, Rátótra, Kádártára úgy is majd csak akkor mondják, hogy "város", legyenek bár a legvárosiasabbak addig is, ha hézag nélkül összeépülnek Veszprémmel.

A kérdést, természetesen, nem erőltetem, csak mint közösségi tudatot is érintő dolgot, felvetem, Képviselő Úr megítélésére bízva.

Kádárta történetéről, helytörténeti irodalmáról.

Az előző kérdéstől merőben elülően, erről a témáról — sajnos — inkább csak negatív értelemben tudok hírt adni. Tény, hogy a falu múltjáról egyenesen ilyen céllal írt mű, tudtommal, eddig nem látott napvilágot, a megismerhető adatok, szórványos közlések más címeken, bővebb témák részeként jelentek meg. Kádárta múltja bizonyos szempontból a legkedvezőtlenebb helyzetben van, mert igazi faluként már nem került sorra, a város (különálló) részeként meg még nem, bár ez utóbbira, hogy Veszprém város története valóban ismertté váljon, ugyancsak várhatunk még. De hogy — diáknyelven szólva — ne csak "összak", ide csatolom a levelem mellékletét képező szakirodalmi ajánlat II. szakaszának élén hozott helytörténeti lexikonbeli szócikknek, mint vélhetőleg legjobb összefoglalónak a fénymásolatát. Ez ügyben és akár a többi cím ügyében is tisztelettel látjuk bármikor kutatótermünkben.

Képviselő Úr! Kedves Sanyi!

Válaszom elhúzódását permanens leterheltségem okozta. Szeretném, ha levelemnek hasznát vennéd. Szíves eddigi türelmedet köszönve, tisztelettel üdvözlő:

Veszprém, 2001. december 4.

(Somfai Balázs)
levéltáros

Melléklet: javasolt szakirodalom.

Címtani ajánlat

- Bárczay Oszkár: A heraldika kézikönyve. Bp., 1897.
- Bertényi Iván: Új magyar címtan. Bp., 1993.
- Feiszt György: Rövid magyar címtan és pecsétan. Bp., 1986.
- Nyulásziné Straub Éva: Magyarország címerkönyve. A heraldika alapjai. Bp., 2001.
- Horváth Zoltán: A zászlók kialakulása és fejlődése a kezdetektől napjainkig. Bp., 1995.
- Hoppál Mihály—Jankovics Marcell: Jelképtár. (Bp.), 1990.
- Biedermann, Hans: Szimbólumlexikon. (Bp.) 1996.
- A keresztény művészet lexikona. Szerk.: Seibert, Jutta. Bp., 1986.
- Gömbös Tamás: A szerzetes és lovagrendek címerei és viseletei. A protestáns egyházak jelképei, a szentek jelképes ábrázolása címerekben. (Bp.), 1993.
- Takács Béla: Bibliai jelképek a magyar református egyházművészetben. Bp., 1986.
- Rainer Pál [—Somfai Balázs]: Községi címereinkről. Vp., 1999.
- Veszprém vármegye 1836. évi címermegújító adománylevele.
Hasonmás, kísérőtanulmánnyal, Szerk.: Madarász Lajos. Ford.: Boross István,
tanulmány: Somfai Balázs, pecsét- és címerrajzok: Gáty István. Vp., 2000.

Helytörténeti-helyismereti ajánlat

- Ila Bálint—Kovacsics József: Veszprém megye helytörténeti lexikona. Akadémiai K., Bp., 1964. Kádártáról a 210—211. oldalon.
- Veszprém megye régészeti topográfiája. 2. kötet: A veszprémi járás. Akadémiai K., Bp., 1969. Kádártáról (Láncról, Gelemérről stb.) a 110—114. oldalon.
- Pákay Zsolt: Veszprém vármegye története a török hódoltság korában... Vp., 1942. Kádártáról a 103. oldalon.
- Thury Etele: A Dunántúli Református Egyházkerület története, I—II. köt. Pozsony, 1998. Kádártáról is ír.
- A veszprémi (r.k.) egyházmegye papságának névtára, 1975. Vp., 1975. A kádártai filiáról a 122. oldalon.
- Bél Mátyás: Veszprém vármegye leírása (1735.) Ford.: Takáts Endre. Vp., 1989. Kádártáról a 115—116. oldalon.
- Rómer Flóris: A Bakony. Terményrajzi és régészeti vázlat. Győr, 1860. Újra: Békéscsaba, 1990. Kádártáról a 140—141. oldalon.
- Ny. Nagy István: Pesty Frigyes kéziratos helynévtára (1864). Történelmi Veszprém vármegye. Pápa, 2000. Kádárta névcikke a 90—91. oldalon.
- Veszprém megye földrajzi nevei. IV. kötet: A Veszprémi járás. Bp., 2000. Kádárta: Veszprém részeként!
- Morvay Péter: Kádárta helynevei. Vp., 1940.
- Hudi József: Veszprém megyei parasztmozgalmak 1848/49-ben. = Tanulmányok Veszprém megye múltjából. Szerk.: Kredics László. Vp. 1984: 337—529. old. Kádártai adatokkal is.
- Szeghalmy Gyula: Dunántúli vármegyék. (Veszprém vármegyei változat!) Bp., 1937. Kádártáról az 584. oldalon, de átnézendő lenne a személyi adattár is.
- Veszprém megyei életrajzi lexikon. Főszerk.: Varga Béla. Vp., 1998. Kádártai vonatkozású adat csak Dévai Biró Mátyás és Eötvös Lajos névcikkénél!
- Emlékhelyek Veszprém megyében. Főszerk.: Bándi László. Vp., 1996. Kádártai adat csak 2, Veszprémnél.
- Nemesbüki András: A városokba olvadt községeinkről. II. rész. = Napló, 1992. XII. 28: 7. old. Kádártáról is.